

Kihűlés és fagyhalál

Gyorsjelentés 2012

Tanulmányt készítette:

Koltai Luca

Habitat for Humanity, 2013. Január

Bár a köztudatban a fagyhalált gyakran a hajléktalan emberek problémájaként említik, a valóságban a **kihülések haláleseteknek kevesebb, mint egyötöde következik be közterületen**, a szabadban – **az esetek kétharmadában az illető otthonában fagy meg**. Ugyanakkor a kihülés mégsem egyszerűsíthető le pusztán szegénységi kérdéssé a társadalmi elszigeteltség, a társas, és különösen a családi kapcsolatok hiánya, valamint a rossz egészségügyi állapot is közrejátszik.

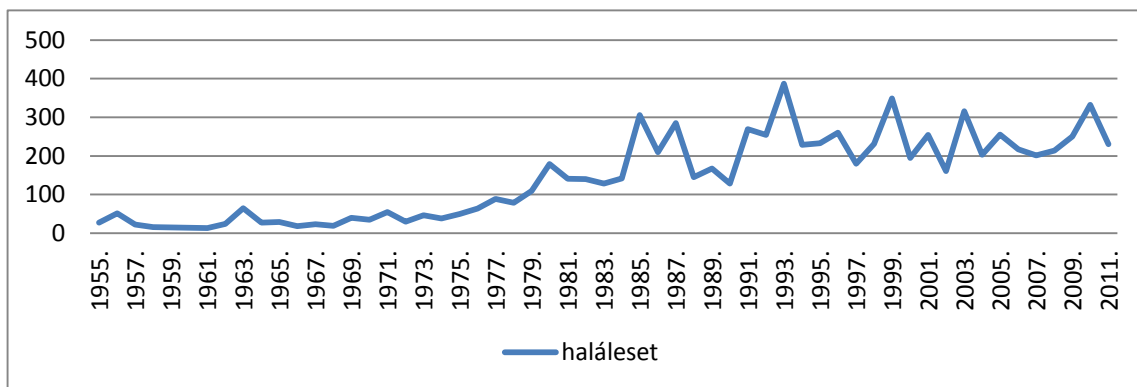
Hazánkban 2011-ben 230-an haltak meg kihülés következtében. A százezer lakosra vetített halálozási arány így hazánkban tízszer akkora, mint az Egyesült Államokban.

1 Helyzetkép¹

2011 során 230-an haláloztak el túlságosan nagy hideg hatására. Százezer lakosra hozzávetőlegesen 8,2 hypothermiás eset és 2,3 haláleset jut. (Összehasonlításként az Egyesült Államok területén évente az 1979-2002-es időszakban átlagosan évi 689 haláleset fordult elő, ami 100 000 lakosra vetítve 0,2 esetet jelentett. Hazánkban tehát tízszer akkora a valószínűsége a hypothermiás halálnak, mint az Egyesült Államokban.²)

A kihülések halálesetek száma meglehetősen nagy szórást mutat az évek során. Bár az 1990-es évekig egyértelműen növekvő tendenciát figyelhettünk meg, ez a növekmény összefüggésben lehet az adatgyűjtés módszereinek pontosodásával is.

1. ábra, A kihülések halálesetek számának alakulása 1955-2011.

forrás: 1955-1994 Győri Péter: Fagyhalál, 1995-2011 KSH

¹ A helyzetkép meghatározásakor a KSH és a Magyar Egészségügyi Adattár (MEA) adataira támaszkodtunk. A két adattárban 2009-re vonatkozóan kaptuk a legrészletesebb adatokat. A KSH adatai a túlságosan nagy hideg hatásai okán bekövetkezett halálesetekre vonatkozóan tartalmaznak információkat, míg a MEA a fekvő- és járóbeteg ellátásban előfordult hypothermiás eseteket tartalmazza. A két adatbázis eltérő részletességű adatokat rögzít, így bizonyos információk esetében csak az elhunytakról tudunk pontos képet adni. Ezek mellett a szociális szolgáltatók körében készült felmérés során született estleírásokat és a szolgáltatók helyi tapasztalatait is felhasználtuk a helyzet bemutatására.

Az adatok értékelésénél nem szabad figyelmen kívül hagynunk a nyilvántartások bizonytalanságát sem. A kihülés, mint halálok megállapítása a körülmények ismerete nélkül nem lehetséges. Különösen igaz ez a lakáson belül történő esetekre. Egy korábbi tanulmány szakemberekre hivatkozva így fogalmaz „a szakemberek véleménye szerint a betegellátás terén tevékenykedő orvosok kevesebb gyakorlattal rendelkeznek a rendkívüli halálesetek okainak megállapításában” (Gurály-Török-Udvarhelyi, 2003).

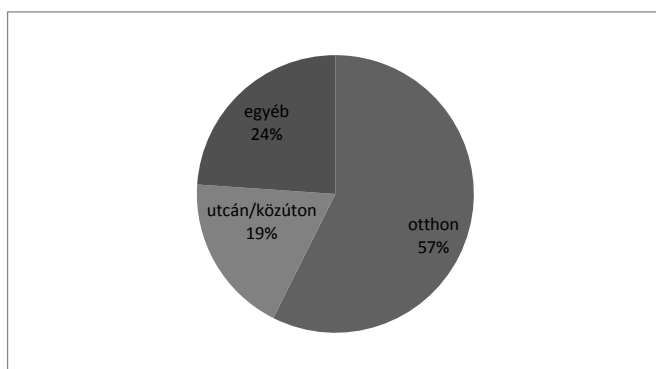
² Center for Disease Control and Prevention közleménye 2005.02.25

(<http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/mm5407a4.htm>) letöltés 2011.09.28.

A hosszú-távú idősorokat (1962-2011) vizsgálva megállapíthatjuk, hogy folyamatosan növekedett az otthonukban kihűlt emberek aránya, míg a közterületen történt kihűlések száma nem nagyon változott.

Sokan úgy gondolják, hogy a fagyhalálnak első sorban az utcán élő hajléktalan emberek vannak kitéve, hogy legtöbbször közterületen halnak meg a hideg következtében –ugyanakkor az adatok nem ezt támasztják alá. 2011-ben a **halálesetek legnagyobb része (57%-a, 132 fő) otthon történt**, utcán vagy közterületen a halálesetek 18%-a (43 fő) következett be. Elenyésző számban jelentek meg 2011-ben az intézményben bekövetkezett halálesetek. A korábbi évek statisztikái is hasonló képet mutatnak. **Vagyis a hideg a rosszul fűtött lakásokban szedi legnagyobb számban áldozatait.**

2. ábra, Hypothermiás halálesetek bekövetkezése helye, 2011

forrás: KSH

Egy nemzetközi felmérés adatai alapján a teljes magyar lakosság 11,7%-a nem engedhette meg magának, hogy otthonát megfelelően fűtse (2009-ben ez az arány 8,9% volt). A legaggasztóbb helyzetben a szegény (mediánjövedelem 60%-a alatti jövedelemmel rendelkező) háztartások voltak - körükben majd minden harmadik háztartás nem tudott megfelelő fűtést biztosítani. 2011-ben 28%-uk, míg 2009-ben 16,8% ez az arány.³

1.1 Kik a leginkább veszélyeztetettek?

A 40 év alatti korosztályokban viszonylag kevés kihűlés következtében bekövetkezett halálesetet találunk. Minden negyedik eset az 50-59 éves korcsoportba tartozó embert érintett (68 eset). A nyugdíjkorhatár elérésével valamelyest visszaesik a kihűléses esetek száma. Ugyanakkor összességében még mindig az idősek illetve legidősebb (80 év feletti)

³ Eurostat, Statistics on Income and Living Conditions (SILC), Inability to keep home adequately warm http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_mdcs01&lang=en Az adatok referenciaéve 2011.

korosztály tűnik a legveszélyeztetettebbnek. Az időskorúak esetében a jövedelmi szegénység és a magány mellé további kockázati tényezőként a rossz fizikai állapot társul.

3. ábra, Baleset következtében meghaltak százezer lakosra számított aránya a sérülés természetére, korcsoport szerint, 2011

A sérülés természetére	0–14	15–39	40–49	50–59	60–69	70–79	80–	Összesen
	éves							
Fagyás, kihűlés	-	0,2	2,2	4,8	4,6	4,2	8,8	2,2

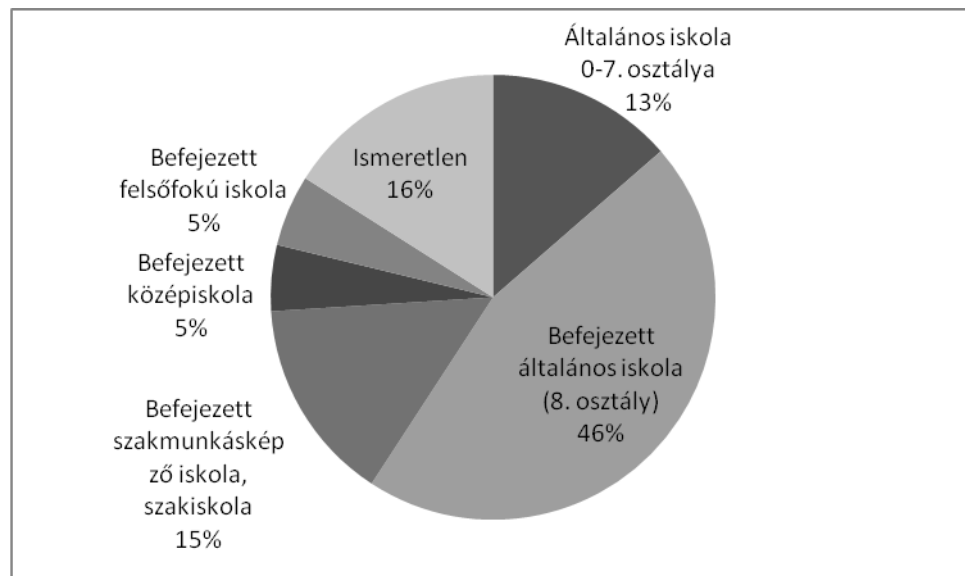
Forrás: KSH

Idős korban nem csak, hogy több ember hűl ki, hanem ezen esetek népességben belüli gyakorisága is megnő. Különösen drámai a helyzet a 80 év felettek esetében, ahol százezer lakosra 8,8 kihűléses haláleset jutott 2011-ben.

Az adatok fényében elmondhatjuk, hogy **gyakoribb a kihűlés a férfiak körében** (az összes eset 68%-a).

A KSH által korábbi statisztikáiból tudjuk, hogy a kihűlés miatt elhunytak jellemzően **alacsony iskolai végzettségűek**, (2009-ben például 13%-uk nem fejezte be az általános iskolát, 46%-uknak 8 osztály a legmagasabb végzettsége, 15%-uk rendelkezett befejezett szakmunkásképző vagy szakiskolával, és csak 5-5%-uk közép- vagy felsőfokú végzettséggel).⁴

4. ábra, A hypothermia következtében meghaltak legmagasabb iskolai végzettsége, 2009

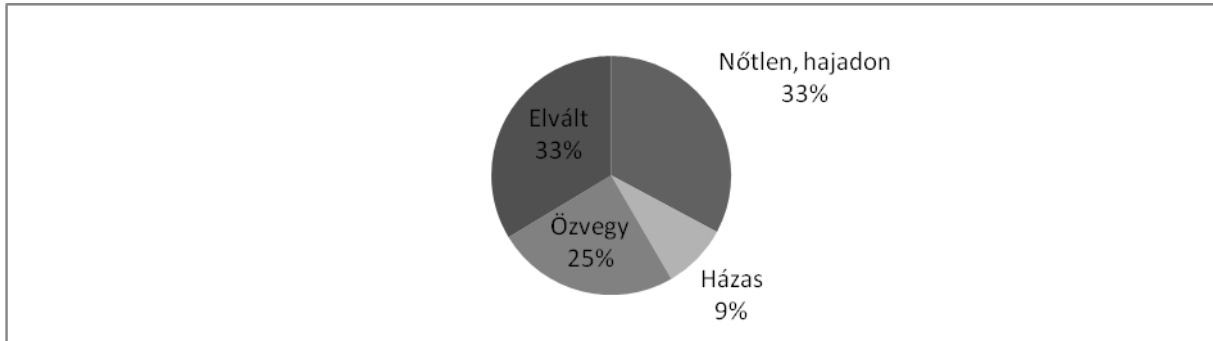

forrás: KSH Tájékoztatási Adatbázis

⁴ forrás KSH

A kihűlés következtében meghaltak többnyire magányosan, kapcsolatok hiányában élők. (2009-ben mindössze 9%-uk volt házas, körülbelül azonos arányban szerepelt családi állapotként a nőtlen/hajadon (33%), elvált (33%) és az özvegy (25%).)

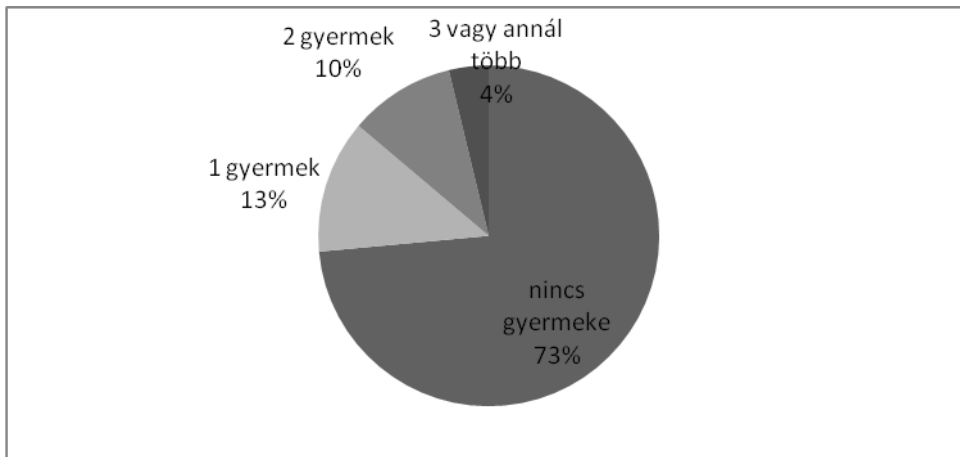
5. ábra, A hypothermia következtében meghaltak családi állapota, 2009

forrás: KSH Tájékoztatási Adatbázis

Az áldozatok döntő többségének nem volt gyereke (2009-ben 73%-uknak nem volt gyermeke, 13%-uknak egy, 10%-uknak kettő, 4%-uknak 3 vagy annál több gyermeke született élete során.)

6. ábra, A hypothermia következtében meghaltak gyermekeinek száma, 2009

forrás: KSH Tájékoztatási Adatbázis

Az 500 főnél kisebb településeken majdnem háromszor akkora valószínűséggel hűl ki egy ember, mint egy nagyobb (5 000 – 10 000 fős) településen.⁵

2 Energiaszegénység

A lakhatási szegénységgel jelentős részben összefüggő kérdés az energia megfizethetősége, az energiaszegénység kérdése. Az energiaszegénység fogalmának egységes meghatározása nincs, az Energiaklub Szakpolitikai Intézet és Módszertani Központ 2011-ben megjelent, a

⁵ Fehér-Gurály-Koltai 2012

fogalom meghatározásával foglalkozó tanulmánya szerint a leggyakrabban használt értelmezésben egy háztartás akkor tekinthető energiaszegénynek, ha nem képes megfelelő szintre fűteni lakását, illetve bevételeinek egy meghatározott hányadánál többet költ energiaszámláira.

A legfrissebb Eurostat adatok szerint a magyarországi lakosok 11,7%-a (több mint 1 millió ember) él olyan háztartásban, amelyben a kérdezett beszámolója szerint előfordult, hogy anyagi okokból nem tudta megfelelően kifűteni lakását.⁶ Egy korábbi vonatkozó kutatás szerint a legaggasztóbb helyzetben a mediánjövedelem 60%-a alatti jövedelemmel rendelkező, tehát az EU-ban alkalmazott definíció szerint szegény egyszemélyes háztartások voltak, körükben minden harmadik háztartás nem tudott megfelelő fűtést biztosítani.⁷ Ez az energiaszegénységre utaló probléma tehát legalább egymillió embert érint, bár az adat önmagában nem tekinthető az energiaszegénység pontos becslésének.

Az Energiaklub tanulmánya a brit energiaszegénység-meghatározási metodika alapján számított adatai (amely a medián kétszeresénél nagyobb arányú energiaköltséggel rendelkező háztartásokat tekinti energiaszegénynek) nagyságrendileg hasonló becslést adnak, ezek szerint a háztartások 8-10%-a, 300-380 ezer háztartás tekinthető energiaszegénynek. Fontos kiemelni, hogy az energiaszegénység problémája elsősorban a nagy alapterületű családi házakban élőket érinti (a leginkább kitett csoport tehát nem a panelekben élő lakosság, amelynek problémái sokkal jobban benne vannak a köztudatban).

Az energiaszegénység kialakulásáért az alábbi négy tényező felel:

- alacsony jövedelem (akár abszolút szegénység)
- magas energiaárak (esetleg az, hogy a fűtéshez valaki kénytelen drága energiát, pl. elektromos áramot használni)
- az otthonok alacsony energia-hatékonysága (rossz szigetelés, elavult fűtési rendszer)
- alacsony lakósűrűség (az Egyesült Királyságban végzett kutatás szerint a legnagyobb energiaszegénységben az átlagosnál nagyobb lakásban, tanyasi környezetben magányosan élők éltek)⁸

Az energiaszegénység tehát a szegénység kontextusában jelenik meg. Miután az energia beszerzése bizonyos fokig nem szabad választás kérdése, az alacsonyabb jövedelmű családok sokszor aránytalanul magas fűtési költségeket viselnek. Ezzel együtt nem minden alacsony jövedelmű család energiaszegény, vannak, akik képesek az energiaigényüket a jövedelmi szintjükön kielégíteni. Az alacsony energia felhasználásnak léteznek olyan tradicionális formái, amelyek a fűtés esetében szinte kizárólag helyi erőforrásokra támaszkodnak, és ezért

⁶ Eurostat, Statistics on Income and Living Conditions (SILC), Inability to keep home adequately warm http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_mdcs01&lang=en Az adatok referenciaéve 2011.

⁷ Herrero, Sergio Tirado –Ürge-Vorsatz, Prof. Diana (2009): Energiaszegénység Magyarországon, Közép-európai Egyetem, Budapest, <http://www.vedegyilet.hu/doc/eudevesz.pdf>

⁸ Fellegi Dénes-Fülöp Orsolya (2012) Szegénység vagy energiaszegénység? Az energiaszegénység definiálása Európában és Magyarországon. Energiaklub Budapest, http://energiaklub.hu/sites/default/files/energiaklub_szegenyseg_vagy_energiaszegenyseg.pdf A tanulmány az energiaszegénység meghatározására más lehetséges számítási eljárásokat is megfogalmaz.

költségük az egyéb fűtési módok töredéke lehet. És természetesen léteznek olyan alternatív fűtési módok, amelyek az alacsonyabb jövedelműek számára is megfizethetőek. Ezért az energiaszegénység kezelése nem feltétlenül az energiahordozók árának támogatásával vagy a fogyasztóknak juttatott támogatásokkal kezelhető. A hatékonyabb energiafelhasználási módok elterjesztése, az energiahatékonyságot növelő felújítások, szigetelés támogatása is csökkenti az energiaszegénységet.

3 Ajánlások

Az elmúlt években egyre több hangsúly került a fagyhalál megakadályozását szolgáló intézkedésekre.

- Mind a „Téli szomszédolás” program, mind a 5000 fő alatti települések tűzifa támogatása olyan programok amelyek segítséget nyújtottak a legszegényebb háztartásoknak a fűtésben.
- További lehetőségeket nyújthat az Fagyhalál Ellen Alap kezdeményezése.
- A kihűléses esetek oka sokszor az odafigyelés hiánya. A szociális szolgáltatóknak a közösség szervezése vagy újraszervezése , a szomszédosági kapcsolatok erősítése is fontos feladata lehet. A jelzőrendszer a kihűlés megelőzése során kiemelt szerepet kap. A rendszer tagjai sokszor időben észlelhetik a krízishelyzetet és a jelzéssel életeket menthetnek meg. Az észlelő- és jelzőrendszer, mely működtetése a családsegítő szolgáltatást működtetők kötelező feladata, a kihűlés megelőzése során kiemelt szerepet kap. A jelzőrendszer tagjai kiegészülhetnek olyan önkéntes aktivistákkal, akik nagyon hidegben, akciószerűen felkeresik a veszélyeztetetteket, potenciális veszélyeztetetteket.
- Hasznos helyi figyelemfelkeltő akciók indítása, amelyben a lakosságot tájékoztatják a problémáról (szórólapokkal, plakátokkal, helyi sajtó útján), és ötleteket is adnak, hogy hogyan csökkenthetik a fagyhalál előfordulását szomszédoságukban.
- Az energiahatékonyságot javító felújítások, szigetelési programok ugyancsak hozzájárulnak ahhoz, hogy a nehéz helyzetben lévő háztartások energia és fűtési költségei csökkenjenek, megfizethetővé váljanak.

4 FELHASZNÁLT IRODALOM

Demográfiai Évkönyv, Magyarország Népeisége 1995-2011, Központi Statisztikai Hivatal
1996-2011

Győri Péter: Fagyhalál <http://www.gyoripeter.fw.hu/>

Herrero, Sergio Tirado –Ürge-Vorsatz, Prof. Diana (2009): Energiaszegénység
Magyarországon, Közép-európai Egyetem, Budapest.

Fehér Boróka, Gurály Zoltán, Koltai Luca: Ajánlások a kihűlés megelőzésére – Munkaanyag
NCSSZI 2012.

Fellegi Dénes, Fülöp Orsolya: Szegénység vagy energiaszegénység? EnergiaKlub 2012

Anikó Bernát, Lea Kőszeghy : Managing household debt: Hungarian country report, TÁRKI
Social Research Institute 2011